

SPET PRAVOPIS, TODA NE OBUPAJTE!

KOST ZA GLODANJE — ŽE TRETJIČ

STANKO KLINAR

Julija in avgusta 1993 je v Nedeljskem dnevniku gospod **Janko Moder** naklonil moji »Kosti za glodanje« (PV 5/1993) (kasneje dopolnjena s »Še enkrat Kost za glodanje ali kako pisati imena planin«, PV 7-8/1993, in z »Zajamniki ali Za Jamniki«, Delo, 19. julija 1993) kar pet nadaljevanj Jezikovnih koticikov (JK).

Moje sugestije večinoma zavrača, vendar, po mojem, oreha predložitvi imen tudi on ni strl. Zato za zdaj mirne duše ostajam pri svojih sugestijah. Podžgal pa me je k poglobitvi in razširitvi problema, katerega rešitev je s pravopisnega vidika za pisanje planinskih vodnikov pomembna. Zato — in k temu so me nagovorili nekateri razumniki med planinci, ki jim kulturni obraz materinščine ni deveta skrb, polemike pa v Nedeljskem dnevniku v polnem obsegu ni bilo mogoče nadaljevati — povzemam razpravo in upam, da se z združenimi močmi pretolčemo do manjše zapletenosti in večje jasnosti. (O pravopisnem pogledu na predložna imena sem 3. januarja 1994 predaval tudi v lingvističnem krožku Filozofske fakultete, dokončni predlog za spremembo ali vsaj dopolnitev pravopisa v tej točki pa naj bi kot ustrezen članek v Slavistični reviji ali Jeziku in slovstvu prispel do uredniškega odbora Slovenskega pravopisa, ki mu načeljuje **prof. Jože Toporišč.**)

DVE ŽIVI MOŽNOSTI

Iz navedenih objav izhaja, da je po že obstoječih vzorcih v jeziku mogoče (nekatera) predložna imena tako preoblikovati, da bi lahko (dokončno) rešili vprašanje velike/male začetnice druge (in tretje) besede imena in vprašanje sklanjatve. Gre torej samo za razširitev in dosledno izpeljavo živega procesa v jeziku. Žal se gospodu J. M. zdi moj postopek »premehaničen« in moj pogled na življenje (jezik je priznana eno od zrcal življenja) »sama ljudskošolska geometrija« (JK 1. 8. 1993). Njegovo abstraktno, teoretično, a močno konzerватivno jezikovno kramljanje bi jaz kljub pomislekom oberoč pograbil, ko bi obetalo slastne ali vsaj zdravilne sadove, saj je, vsaj na površju, videti načelno, s tu in tam kako rozino subjektivnosti. V resnici, žal, ni tako rodovitno, kot se kaže na zunaj, in o tem govorijo naslednje vrstice.

V PV 5/1993 sem namignil na dve možni rešitvi predložitvi imen. Prva: predlog črtamo, kjer je to mogoče; slovarsko-citatno se za naprej

poslužujemo golega nominativa. Druga: predlog spojimo z drugo besedo (ali drugo in tretjo, če je ime tribesedno) v enobesedno nominativno ime. Katera imena se lahko ravna po prvem in katera po drugem vzorcu, je treba še razmisliti in določiti. Zato ni prav, da se g. J. M. poigrava z oblikama Zabežigrad (namesto Bežigrad) in Voda (namesto Zavoda) (JK 25. 7. 1993), kot da sta po mojem sistemu možni, a jih v resnici nisem predlagal. (Drugi primer je celo v nasprotju s predlagano sistemsko rešitvijo v PV 5/1993, str. 205, 2. točka, in tukaj v naslednjih odstavkih).

Nasploh je razpoka med njim in mano najbolj vidna v tem, da on učiteljsko načelno razlaga, abstrahira, deducira, posplošuje, jaz pa kot praktik hočem odgovor na vprašanje, kako zapisati konkretno (obstoječe!) ime. Seveda ne morem brez njegovih načelnih posplošitev in vzorcev (kjer so uporabni), ker bi s tem rogovilil zoper sistemsko jezik, vendar pa tudi ne sprejemam njegove previdnosti, ko me s svojo abstrakcijo pripelje na rob prepada, potem pa me pusti, da sam skočim (ali padem) vanj, on si pa umije roke in gre nazaj v življenje. Ali z drugimi besedami: on deli lepe nauke, konkreten vodnik moramo pa napisati **Tine Mihelič, Franci Savenc** in jaz.

Naj poskusim preveriti uporabnost njegovih naukov iz njegovih lastnih primerov, in aplikacijo teh (abstraktnih) primerov na terenu, zlasti na Vodniku Julijske Alpe, ki ga imava oba ves čas v mislih.

»ZA BEŽIGRADOM« ALI »BEŽIGRAD«

Tisto, kar je bilo nekoč »za Bežigradom«, je danes »Bežigrad«, torej brezpredložno enobesedno ime. Jezikovno idealno rešen problem. (Da zgodovinsko gledano nekdanji in današnji Bežigrad nista ista stvar, je za naše razmišljanje nepomembno, kot je nepomembno tudi dejstvo, da je današnji Bežigrad v ožjem pomenu ulica, v širšem pa mestna četrt in/ali občina.) Historiat tega razvoja nam pokaže, kako se predloga, ki nam pije kri, otresemo: tako, da ga črtamo. Žal g. J. M. iz tega primera ni potegnil vzorca za posnemanje. In vendar moramo narediti prav to: kjer je le mogoče, se predloga znebimo in preidemo na nominativ: V Lazu — Laz, V Ravneh — Ravni, Na Kraju — Kraj, Na Logu — Log, Pod Osojnico — Osojnica.

Če so nekoč hodili iz središča Ljubljane za Bežigrad, tako kot hodimo za plot, je moral biti Bežigrad nekaj plotu analognega, sicer bi zad

ne mogli hoditi. Moralo pa je biti nekaj edinstvenega, da je imelo pravo lastno ime z veliko začetnico. Vendar pa so tisti, ki so šli zad, tudi zelo natanko vedeli, kje so, in so tisto »območje hiš in njiv čez progo proti severu« (JK 4. 7. 1993) poimenovali Za Bežigradom, in bi ga zato tudi morali tako pisati, z velikim Za. Da je Bežigrad danes ta Za (ali po prepričanju g. J. M. za) izgubil, naravnost idealno kaže na zaželeni proces v jeziku: črtati predlog in sklanjati ime kot vsak enobesedni samostalni od nominativa (v tem primeru Bežigrad) navzdol skozi vse sklone. (Zveza »za Bežigradom« je le 6. sklon enobesednega imena Bežigrad, ki nakazuje lokacijo, ni pa lastno ime območja, ki leži za Bežigradom; lastno ime tistega območja je Za Bežigradom. Ali pa je vsaj nekoč bilo in je v ljudski govorici ostalo do danes. Z izgubo predloga in s prenosom pomena od nekdanje stavbe Bežigrad na območje za njo in okrog nje in na ulico so namreč postale izjave, da nekdo stanuje »za Bežigradom« in da se vozimo z avtobusom »za Bežigrad«, zgodovinska navlaaka. Danes bi morali reči, da nekdo stanuje »v Bežigradu«, če gre za mestno četrt, in »na Bežigradu«, če gre za ulico, in da se z avtobusom peljemo »v Bežigrad«, če gre za četrt, in »po Bežigradu« ali »na Bežigrad«, če gre za ulico; in Gospodarsko razstavišče ni (več) »za Bežigradom« (JK 11. 7. 1993), temveč »v Bežigradu«, glede na prvotni Bežigrad pa celo »pred Bežigradom«; vendar takšno razmišljanje ni več predmet te razprave. — Zveza »za Bežigradom« je vzporedljiva s »planino za Robom«, JK 11. 7. 1993, ki tudi ni ime planine, ki leži tam, četudi g. J. M. misli, da je.)

Ta način radikalno odpravlja zadrege v pisavi, ki jih kažejo nihanja kot V Lazu, V lazu, v Lazu; Na Kraju, Na kraju, na Kraju, in seveda Z/za Bežigradom. Posebno prikladen je pri predlogih »na« in »v«, kot bomo videli kasneje, ker se ta dva upirata drugemu načinu, ki bo razložen kasneje, mogoče pa je tudi pri drugih predlogih (kot kažeta črtani »za« pri Bežigradu in »P/pod« pri Osojnci).

»ZA VODO« ALI »ZAVODA«?

Ulica Za vodó je vsebinsko podobna zadeva, ker je tudi ta kraj za nečim, namreč za vodo, formalno pa je drugačna. Voda ni lastno ime (ta voda je namreč Ljubljana) in se zagotovo piše z malo začetnico. Vrh tega je Za vodó trenutno (še) uradni (in slovarski) zapis in predloga ne moremo kar tako pognati čez prag. Pri sklanjavi imamo pa težave in g. J. M. in z njim tradicionalni pravopis sežeta po bergli, to je po občnem imenu »ulica«, da sklanjatev lahko shodi. Sklanjamo namreč občno ime, lastno ime ob njem ostane nesklanjanjo. Saj če imamo

Za vodó za slovarsko-citatni »nominativ«, se sklanjati tudi ne da. Tu pa je g. J. M. stopil v past. Pri nadaljni sklanjavi deva »ulico« v oklepaj, kar pomeni, da jo je mogoče izpustiti, to pa ustvarja katastrofalno kolizijo predlogov v stavkih, kot »Prihajam iz Za vodó« (JK 4. 7. 1993). Tej katastrofi se Slovenski pravopis (SP) 1990 izogiba z metamorfozo »Prihajam iz Zavode« (str. 20, odstavek 76/, in ker g. J. M. tega (spočetka) ne upošteva (in tudi kasneje nerad — res pa 1. 8. 1993 že piše, da »odide iz Podskalce«), utegne biti še bolj konzervativen, kot je SP.

Podpisani seveda nisem vnet niti za rešitev, ki jo ponuja SP. Rodilnik »iz Zavode« namreč jasno kliče po nominativu »Zavoda« in ta — naj bo iz katerega koli ozira (recimo administrativnega) za zdaj še zavrgljiv — je jezikovno popolnoma sprejemljiv, zakaj jezik je ustvaril splošno sprejete tvorbe kot Zapotok, Zajavor, Zabreznica (po Krajevem leksikonu je več kot sto tovrstnih imen s predlogom »za«), Podkraj, Podnanos, Podpeca, Podolševa, Podles (po KL je okoli sto sedemdeset tovrstnih imen s predlogom »pod«), Prigorica, Pridver, Nadgorica, Čezsoča (mimo KL pa je še cela vrsta ledinskih imen in imen kmetij in lokalov — in eo ipso tudi priimkov — kot Zastena, Zabukovec, Zalaznik, Podgrča, Podskalca, Podbregar), kjer se — strah in groza! — predlog veže s prvim sklonom. (Dejansko je predlog ohranil tu samo vsebinsko in izgubil vso slovnično moč. Degeneriral je na predpono, ki z nominativno sufiksirano podstavo tvori sestavljenko in ne več skladenjske enote. Sestavljenke se pišejo skupaj kot ena beseda.) Ne razumem, zakaj tega vzorca, ki je zelo živ (!), ne bi porabili za drug način, kako ukrotiti nadležni predlog. Dopustimo vendar, da nam ta vzorec prenikne v zavest in se ga oklenimo kot sistemske olajšave, po kateri je mogoče preoblikovati sedanja predložna imena, tista namreč, ki jih ne pritegne zgled »Bežigrad«! (Sentimentalno sklicevanje na »ljudskost« in »izročilo« — g. J. M. teh besed sicer ne rabi, vendar jih med vrsticami daje slutiti — ni na mestu, ker nas cementira nazaj v nemogočo položaj.)

(Tudi tu navedena že tako narejena imena so »izročilo« in tudi mi, današnji rod, smo ljudje in ustvarjamo novo izročilo.) Seveda si ne domišljam, da bom dočakal oblike kot Podhrasti, Podgrič, Obizviri, Začreslo in že navedeno Zavoda. (Imena drugih ulic glej na zemljevidu mesta Ljubljane in zemljevidih drugih mest.) Konzervativno javno mišljenje se zanje ne bo tako hitro ogrelo. Ostali bomo torej pri stavkih »Grem iz Ob Ljubljani« (JK 4. 7. 1993) (namesto »Grem iz Ob Ljubljane«), kjer se predlog »iz«, ki je po svoji funkciji zaradi sintaktične vloge v stavku sicer hierarhično višji od

predloga »Ob«, podreja temu predlogu, ki je predvsem le del zacementiranega, nesklonljivega imena in neupravičeno preprečuje sistemsko sklanjatev, kakršno zahteva predlog »iz«. Posledica je katastrofalna kolizija predlogov in nasilje nad skloni.

V primeru »Stanujem Ob Ljubljani« (JK 4. 7. 1993) pa »Ob«, ki je sicer le del imena, nenedoma prevzame polno stavčno sintaktično funkcijo ne glede na to, ali je zveza še gramatična in kaj zdaj pomeni (pomen je zlasti kočljiv, če ga razbiramo samo po slušni podobi stavka, ko veliki »Ob« ni razviden), in ne da bi docela jasno vedeli, zakaj manjka »v«, in če je že »Ob« prevzel stavčno sintaktično funkcijo, zakaj se še vedno piše z veliko začetnico. Ali drugače: zakaj po sistemu, ki ga je vpeljal g. J. M., ne »stanujem v Ob Ljubljani« — kljub katastrofičnosti?

»MEHANIZEM« TUDI ODPOVE ...

Treba je pripomniti, da se vzorcu Za vodó — Zavôda nerada podrejata predloga »na« in »v«. Takih tvorjenk v jeziku skoraj ni. Zato ni mogoče predlagati tvorjenk tipa *Nagaj in *Vmurgle iz Na gaju in V Murglah. Na gaju in V Murglah bi se po že ustaljenem procesu v jezi-

ku lahko ravnala samo po zgledu Za Bežigradom — Bežigrad, in torej postala samo Gaj in Murgle. (Po tem vzorcu bi lahko preoblikovali večino ulic z začetnim »Na« in »V«.) Nabrežina pri Trstu vendarle daje nekaj upanja, da »na« ni docela mrtev sestavljenki komponent, kar nam pride na moč prav pri Na griču, da bi iz nje naredili Nagrič; ne smemo ga namreč pretvoriti v Grič, ker se to ime že rabi za čisto drugo ulico, ne moremo pa imeti dveh ulic z istim imenom v istem mestu. (Če je moja analogija pri Nabrežini napačna, pa smemo vsaj upati, da bi mogel proces Na griču — Nagrič nekoč /spet/ postati živ.) Tudi ljubljanska ulica Na brežini bi se lahko ravnala po naselju pri Trstu, vendar je iz vsebinsko-razlikovalnih, še bolj pa jezikovnih razlogov primerneje omogočiti, da postane Brežina.

(Pri imenih tipa Pot k Savi, Pot na goro, Pot v dolino težav s sklanjatvijo ni in tudi ne s pisavo predloga, ki ima dosledno malo začetnico. Običajne težave se kažejo pri začetnici tretje besede, ki jo je treba opredeliti kot lastno ali občno ime, in četudi to ni zmeraj docela jasno, je videti to slejkoprem premajhen razlog, da bi iskali način za pretvorbo.)

(Nadaljevanje prihodnjic)

KAKO SMO OSVAJALI MATKOVO KOPO IN KRNIČKO GORO

VRHOVI ZA GORSKE RAZVAJENCE

URŠKA STRITAR

Vsakokrat, ko sem stopila na rob grebena kamniških skalnih mogotcev in se ozrla na savinjsko stran, sem ga zagledala: dolg, precej porasel in meni neznan greben, ki me je vabil tam daleč na meji z Avstrijo. Nisem ga znala niti poimenovati. To bi bilo nekaj zame, gorsko razvajenko!

DOPOLNILO MLAKARJEVIM ZVRSTEM PLANINCEV

Pred dnevi sem znova prebirala in se hahljala Mlakarjevim in Šteblajevim tipom planincev. »Hopla,« sem si rekla, »tu pa nekaj manjka! Kam pa naj se jaz uvrstim? Mogoče postajam že tako domišljava in nečimrna, da sodim med gorske izbranec! Gore me namreč nenehno vabijo in pozdravljajo. Nekaterim se seveda to zdi čisto nemogoče, meni pa je stvar popolnoma jasna. Če se že vsako nedeljo odpraviš na obredno romanje in se povzpneš na vse, kar se postavi malo višje, potem lahko nižji zračni pritisk in kvalitetnejši zrak, ki ga vdihavaš, premakneta tudi domišljajsko kolesce v tvoji glavi. Mrzle skalne gmote se ob utrudljivem sopihanju

navzgor spremenijo in pogosto kar počlovečijo. Postanejo tvoj tekmeč v ringu višav in tvojih gorskih osvajanj. Nič čudnega torej ni, da si domišljaš, da si postal pravi gorski izbranec.

Vsekakor bi jaz dodala še dva svoja tipa hribolazcev: gorskega razvajenca in gorskega mazohista. Prvi ni zadovoljen z nobenim ciljem več. Pritegnejo ga le nore ideje, nenavadni dogodki in kakšna drugačnost v dobrem ali slabem pomenu besede. Drugi uživa ob čim večjih naporih, zato si izbira najbolj čudne variante svojih podvigov. Bolj ko se muči, več iztrži in bolj zadovoljen je.

Naslov tega članka in vsi trije omenjeni oziroma ustvarjeni tipi gornikov pa gotovo sodijo skupaj. Vse to potrebuješ, če skušaš prilesti na precej pozabljene, neznane in prav zato še pristne savinjske gore, na verigo vrhov, ki se vleče od Pavličevega vrha tja do Mrzle gore.

OSAMLJENI VRHOVI NAD MATKOVIM KOTOM

Krivec te osamljenosti je seveda znan. Obsojenec je spet tisti tiranski socializem, ki nas je kar nekaj desetletij vkleščal v svoje okvire in se lotil tudi naših meja. Tako je bil čudoviti del